

## R E C E N Z J A

**rozprawy doktorskiej Pani mgr Małgorzaty Chmielewskiej  
nt. „Analiza typów i modeli używania narkotyków i nowych substancji  
psychoaktywnych wśród nastolatków w Radomiu i powiecie radomskim”  
napisanej pod kierunkiem dr. hab. Mariusza Z. Jędrzejko, prof. UTH**

### 1. Podstawa sporządzonej oceny

Podstawą wydania oceny rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Chmielewskiej pt. „Analiza typów i modeli używania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych wśród nastolatków w Radomiu i powiecie radomskim” promotor dr. hab. Mariusz. Z. Jędrzejko, prof. UTH Rad., jest pismo Prodziekana ds. Nauki Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Łodzi dr hab. n. med. Magdaleny Kwaśniewskiej, z dnia 27 kwietnia 2020 r. zgodnie z Uchwałą Rady Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Łodzi o ocenę rozprawy.

### 2. Konteksty ogólne rozprawy

**Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska** Pani mgr Małgorzaty Chmielewskiej pt. „Analiza typów i modeli używania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych wśród nastolatków w Radomiu i powiecie radomskim” **dotyczy istotnego i zasadniczego**, można rzec, jednego z podstawowych **problemu społecznego** w obszarze zdrowia młodego pokolenia, jakim jest zagadnienie zażywania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych (NSP) wśród nastolatków w społeczności, a w analizowanym przypadku w społeczności wielkomiejskiej i lokalnej.

W mojej ocenie już w tytule tematu rozprawy, jednoznacznie sformułowanym przez Autorkę, precyzyjnie została zwarta informacja o przedmiocie prowadzonych rozważań teoretycznych i badań. **Temat rozprawy** ze wszech miar jest nie tylko interesujący, ale **bardzo aktualny**. Już na wstępie, po lekturze doktoratu, **pozytywnie oceniam przygotowaną i przedłożoną pracę, jako wartościową**, gdzie Doktorantka podjęła się w mojej ocenie wyboru aktualnego, interesującego problemu badawczego, dokonała trafnego przyjęcia założeń metodologicznych, przeprowadzenia badań i analizy ich wyników, z którego w mojej ocenie wywiązała się, co odnotowuję z uznaniem. Zaproponowane i przeprowadzone badania zostały przeprowadzone po otrzymaniu pozytywnej opinii Komisji

ds. Bioetyki Uniwersytetu Rzeszowskiego Uchwała nr 9/04.2019 z dnia 11 kwietnia 2019 roku, Aneks w pracy doktorskiej.

W moim odczuciu, odnosząc się tylko do tzw. nowych substancji psychoaktywnych” (NSP) „Polska stała się swoistym El Dorado dla rynku dopalaczami. Rynek dopalaczy w Polsce rozwija się dynamicznie od 2007 r. Na terenie kraju funkcjonowało wówczas ok. 50 sklepów oferujących te środki zastępcze. W kolejnych latach 2009-2010 liczba sklepów powiększyła się aż do blisko 1400. Nagły wzrost liczby zatruć dopalaczami, szczególnie w okresie wakacji w 2010 r sprawił że problem ten stał się pierwszoplanowym w zakresie edukacji, przeciwdziałania, profilaktyki, rozwiązań prawnych, administracyjnych. Sytuacja wymagała natychmiastowej interwencji władz Państwowych, zmieniono wówczas prawo (Ustawa z dnia 8 października 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej)<sup>1</sup> na postawie której Państwa Inspekcja Sanitarna zamykała sklepy sprzedające dopalacze. Ustawą z 15 kwietnia 2011 roku o przeciwdziałaniu narkomanii<sup>2</sup> rozszerzono listę substancji zabronionych. Ponownie rozszerzono listę substancji zabronionych ustawą z 24 kwietnia 2015 roku o przeciwdziałaniu narkomanii<sup>3</sup>. Zmieniono prawo, nadano Państwowym Inspektorom Sanitarnym uprawnienia w zakresie zwalczania wytwarzania i wprowadzania do obrotu dopalaczy, czyli środków zastępczych.

Z danych Głównego Inspektora Sanitarnego Kraju wynika iż w 2018 roku odnotowano 4260 przypadków zatrucia lub podejrzenia zatrucia dopalaczami. Najwięcej, bo ponad ¼, z 1117 z województwa śląskiego, najmniej w opolskim (16), podkarpackim (52) i podlaskim (52). Od stycznia do maja 2019 roku w regionie śląskim odnotowano niemal 350 takich przypadków. W zeszłym roku w regionie śląskim dopalacze zabiły 67 osób, a w pierwszej połowie 2019 roku 12<sup>4</sup>.

Natomiast media bardzo często podają informację o tragicznych skutkach zażywania dopalaczy (na początku 2019 roku w Zawierciu zmarło 6 młodych osób)<sup>5</sup>, w 2018 roku zmarły trzy osoby w Mikołowie po zażyciu dopalaczy<sup>6</sup>, a na rynek nie trafiło 5 ton narkotyków i tzw. dopalaczy, które zabezpieczyła policja<sup>7</sup>. Z kolei Raport Najwyższej Izby Kontroli o przeciwdziałaniu sprzedaży dopalaczy z 3 czerwca 2017 roku wskazuje iż pomimo podjętych działań, skutkiem których było wycofanie z obrotu szkodliwych produktów co spowodowało czasową poprawę sytuacji, nie osiągnięto stanu trwałego ograniczenia dostępności dopalaczy<sup>8</sup>.

<sup>1</sup> Ustawa z dnia 8 października 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej Dz.U. 2010 nr 213 poz. 1396.

<sup>2</sup> Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii Dz.U. 2011 nr 105 poz. 614 (dostęp: 18.05. 2020).

<sup>3</sup> Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw Dz.U. 2015 poz. 875 (dostęp: 18.05. 2020).

<sup>4</sup> <https://katowice.tvp.pl/43345014/walka-z-dopalaczami-trwa-slaskie-z-najwyzszym-wynikiem-zatruc-i-zgonow> (dostęp: 18.05. 2020).

<sup>5</sup> <http://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,24481957,plotka-juz-kilkanascie-osob-zmarlo-po-zazyciu-bialego-proszku.html> (dostęp: 18.05. 2020).

<sup>6</sup> <http://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,24313620,trzy-osoby-nie-zyja-bo-kupily-dopalacze-wsrod-sprzedawcow.html> (dostęp: 18.05. 2020).

<sup>7</sup> <http://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,24320139,dopalacze-w-województwie-slaskim-pol-tony-mialo-traffic-na-rynek.html> (dostęp: 18.05. 2020).

<sup>8</sup> <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-przeciwdzialaniu-sprzedazy-dopalaczy.html> (dostęp: 18.08. 2020).

W konkluzji tej części nasuwa się wniosek, iż w walce z dopalaczami i ich producentami systematycznie tworzony w Polsce model budowania katalogu substancji kontrolowanych, oparty na dopisywaniu do listy substancji zabronionych kolejnych szkodliwych związków wykrytych w dopalaczach nie sprawdził się. Nie sprawdzają się podejmowane działania organizacyjno-administracyjne, które są zasadne, ale bez świadomej, merytorycznej edukacji w domu i w szkole, powyższe działania będą mało efektywne.

Dlatego w mojej ocenie **podjęta problematyka** przez Autorkę oparta na badaniach empirycznych, **wyduje się być istotna, w konstruowaniu modelu edukacji zdrowotnej**, społecznej profilaktyki, prewencji dla wszystkich grup, a w szczególności dla nastolatków, rodziców, wychowawców, pedagogów, członków rodzin, nauczycieli przedmiotowych, kuratorów, funkcjonariuszy policji. Całość rozważań podjętych w rozprawie **wpisuje się w edukację przez całe życie**, debatę na temat szkodliwości, skutków zażywania środków psychoaktywnych, a tym tzw. dopalaczy, którą prowadzą od lat między innymi tacy naukowcy jak: Czesław Cekiera, Krzysztof Ostaszewski, Piotr Jabłoński, Mariusz Jędrzejko, Jan Śledzianowski, Bogdan Woronowicz i wielu innych, w tym moja skromna osoba.

Proponowane **rozważania są istotne z uwagi na społeczny, cywilizacyjno-kulturowy kontekst konstruowania tożsamości dzieci**, w epoce tzw. płynnej nowoczesności, kiedy według Zygmunta Baumana, „*nadszedł czas roztopiania wzorców zależności i wzajemnych relacji*”<sup>9</sup>, a jak pisze Zbyszko Melosik, nie ulega wątpliwości, że świat, w którym żyjemy, na przełomie wieków (i tysiącleci) jest zupełnie inny niż ten, który pamiętamy z lat naszego dzieciństwa. Rzeczywistość nie jest już monolityczna i jednoznaczna, lecz niejednorodna i sfragmentaryzowana, pełna tysięcy „małych”, sprzecznych z sobą narracji. Trudno w niej odnaleźć się i trudno ją opisać, a najtrudniej odpowiedzieć na pytania: jak(im) być?, w jaki sposób żyć?, jak wychowywać?<sup>10</sup>.

Warto zaznaczyć, iż zainteresowanie społeczeństwa tego typu problematyką staje się naturalną potrzebą, zarówno wśród ludzi świata nauki, rodziców, nauczycieli, wychowawców, kuratorów, przedstawicieli służby zdrowia oraz służb prewencyjnych. Stwierdzam iż **Doktorantka bardzo trafnie i rzetelnie zaplanowała i ujęła swoje rozważania**. Przedstawiony problem jest naukowo ważnym. Przez ostatnie lata jednym z najistotniejszych w obszarze dyscypliny nauk o zdrowiu i innych dyscyplin, takich jak pedagogika, socjologia, nauki o bezpieczeństwie, prawo, w zakresie działań edukacyjno - wychowawczo - prewencyjno - profilaktycznych. Stąd **uznają pracę za interesującą, potrzebną, zasługującą na uwagę**.

### 3. Struktura i podział pracy

Przygotowana i przedstawiona rozprawa doktorska jest obszerna – liczy 246 strony. Składa się z ośmiu rozdziałów. Można przyjąć, iż składa z trzech części. Część pierwszą, poprzedzoną wykazem skrótów i wstępem, stanowią rozważania teoretyczne obejmujące problematykę: używania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych(NSP) w Europie i Polsce, czynników ryzyka i czynników ochronnych używania narkotyków – wybrane ujęcia

<sup>9</sup> Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Wydawnictwo Literackie, Warszawa, 2000, s.15.

<sup>10</sup> Z. Melosik, *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*, "Wolumin", Poznań Koziegłowy 2002, s. 15.

teoretyczne, wpływu narkotyków i NSP na zdrowie człowieka, charakterystykę wiodących nielegalnych substancji psychoaktywnych w Radomiu w latach 2011–2019. Część druga, to metodologiczne problemy badań własnych. Część trzecia, to prezentacja wyników badań własnych, dyskusja, wnioski. Ta część pracy zawiera ponadto streszczenie, bibliografię, wykaz tabel, wykresów, grafik, aneksy.

W pierwszym rozdziale części pierwszej zaprezentowano problem narkotykowy w krajach Unii Europejskiej. Jak pisze Autorka rozważania powyższe poczyniła w oparciu o analizę Europejskich Raportów Narkotykowych z lat 2013–2018 EUROPOL i EMCDDA. Z przedstawionych analiz wysuwa się smutny obraz, budzący szczególnie niepokój, ponieważ widoczny jest wzrost liczby młodych użytkowników narkotyków, wśród których pojawiają się już nastolatki w wieku 12–13 lat. Szacunkowe wskaźniki używania narkotyków przez młodzież szkolną w wieku 15–16 lat – kiedykolwiek w życiu – wskazują na wysoką skalę używania narkotyków w Polsce, na tle innych krajów europejskich.

Na podstawie danych EMCDDA najpopularniejszymi substancjami zażywanych przez nastolatki i młodych dorosłych w Europie są: konopie indyjskie, kokaina, amfetamina, metamfetamina. Z danych wynika że są to także ecstazy oraz opioidy, najpopularniejsza pozostaje heroina. Jakże niepokojące jest zjawisko pojawiania się w każdym kolejnym roku ogromnej liczby nowych substancji, co odnotowują dane EMCDDA. W efekcie takiej sytuacji, raporty prezentują dane o rosnącej liczbie przypadków śmierci wśród użytkowników narkotyków i NSP. Pomimo licznych skutków fizycznych, społecznych, psychicznych, szeroki marketing narkotykowy i aktywnie działające sklepy internetowe, tworzą łatwy dostęp do tych substancji i stanowią istotną siłę napędową rynku narkotyków i NSP. Dystrybucja narkotyków, jak i NSP, odbywa się poprzez strony ogólnodostępne, jak również w tzw. głębokiej sieci internetowej, stanowiąc ogromny problem dla zdrowia publicznego (zakażenia chorobami, zatrucia, powikłania zdrowotne, przedawkowania, śmierć). Mamy liczne dowody na to, że w okresie ostatnich 20–30 lat zjawisko narkomanii w Polsce uległo dynamicznym przemianom<sup>11</sup>.

Jak pisze Autorka niepokojące jest zjawisko niemedycznego używania leków. W rozpowszechnieniu używania leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza, polskie 15–16-latki niechlubnie plasują się na pierwszym miejscu w Europie<sup>12</sup>.

Zwieńczeniem rozdziału jest podsumowanie. Co odnotuje jako cenne, jednak zawarto w nim **szereg wniosków**, które w moim odczuciu **wynikają z dużej wiedzy Doktorantki**, a nie z prezentowanych treści w rozdziale np.

- obserwuje się rozwój rynku dealerów z udziałem młodych ludzi (15–17) lat i wykorzystywanie zaufania rówieśniczego;
- podstawowym źródłem pierwszego kontaktu z narkotykami są rówieśnicy – grupy rówieśnicze;

<sup>11</sup> M. Motyka, JT., Marcinkowski, Dlaczego zażywają środki psychoaktywne, Część II. Wybrane teorie uzależnień. Probl Hig Epidemiol. 2015; 2 (95): 234,

<sup>12</sup> M. Motyka, JT., Marcinkowski, Dlaczego zażywają środki psychoaktywne, Część II. Wybrane teorie uzależnień. Probl Hig Epidemiol. 2015; 2 (95): 234, Sierosławski J. Używanie substancji psychoaktywnych przez młodzież w 2015 roku. Raport z Ogólnopolskich Badań Ankietowych Zrealizowanych w 2015 roku, na Temat Używania Alkoholu i Narkotyków w Szkołach – ESPAD. Instytut Psychiatrii i Neurologii Warszawa 2015: 3–21.

- średni wiek osoby, która zmarła wskutek narkotyków, to 42 lata, z przewagą mężczyzn (67%).
- w Polsce w ciągu roku umiera 250–300 osób w wyniku przedawkowania narkotyków lub NSP;
- polscy nastolatki plasują się na pierwszym miejscu w Europie, jeśli chodzi o używanie leków bez wskazań medycznych.

W mojej ocenie Autorka w tym rozdziale, **dochowując staranności analizy, wyczerpała teoretyczne rozważania wskazując na zjawisko używania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych (NSP) w Europie i Polsce**, koncentrując się ostatecznie na wybranych problemach używania narkotyków i NSP w Polsce po roku 2010, a w trzecim rozdziale wyczerpująco zaprezentowała wpływ narkotyków i NSP na zdrowie człowieka. Warto jednak zwrócić szerszą/szczególną uwagę na monitorowanie chorób zakaźnych związanych z używaniem narkotyków i NSP, stanowiących element systematycznej obserwacji zjawiska narkotyków i narkomanii na poziomie krajowym, oraz europejskim w kontekście zdrowia publicznego, oraz na takie działania jak: eksperckie, opiniodawcze - doradcze, badania naukowe, projekty naukowe, współpraca krajowa, międzynarodowa, wymiana informacji, profilaktyka.

W kolejnym rozdziale Autorka zaprezentowała czynniki ryzyka i czynniki ochronne używania narkotyków, w wybranych teoriach. Pierwsza to teoria poznawcza (poznawczo-afektywno-farmakologiczna) Stephana Golda teoria podkreślająca, że zaistnienie konfliktu w życiu jednostki stanowi czynnik predysponujący do inicjacji narkotykowej<sup>13</sup>. Drugą teorią wskazaną była teoria motywacji<sup>14</sup> Franklin Shontza i Jamesa Spotts, przyjmująca iż do zaistnienia uzależnienia konieczne jest współwystępowanie takich czynników jak: fizyczne, psychiczne i społeczne. Trzecia teoria wywodzi się z psychoanalizy Zygmunta Freuda, odnosi się do sfery psychicznej dotyczącej zaburzeń „ego” i poczucia „ja”. Osoby uzależnione od narkotyków charakteryzują się niską jakością. Według Edwarda Khantziana narkotyki<sup>15</sup> u osób z zaburzonym „ego” występują trudności w radzeniu sobie z popędami i emocjami, i pojawia się autodestrukcyjność, a w konsekwencji zaburzony rozwój nie wykształca tych umiejętności, w wyniku czego w późniejszym życiu nastolatek, bądź młody dorosły, podejmuje zachowania ryzykowne i niebezpieczne, w tym sięga po narkotyki.

Jak wskazują badania, środowisko w procesie socjalizacji spełnia kluczową rolę. Ma istotny wpływ na zachowania człowieka, na dokonywane przez niego wybory (Anthony Giddens, Robert Merton)<sup>16</sup>. W opinii Bronisława Urbana również środowisko destrukcyjne kieruje pod adresem młodzieży określone oczekiwania. Identyfikacja z nim rodzi zachowania ryzykowne i problemowe.

<sup>13</sup> S. R., Gold, Teoria wyjaśniająca zjawisko nadużywania substancji psychoaktywnych w terminach kontroli nad czynnikami poznawczo-afektywno-farmakologicznymi (PAF), *Nowiny Psychologiczne*, 2, 1995.

<sup>14</sup> J. V. Spotts, F. C. Shontz, Theories on Drug Abuse, In, *Theories on Drug Abuse Selected Contemporary Perspectives*, Editors: DAN J. LETTIERI, MOLLIE SAYERS HELEN WALLENSTEIN PEARSON, 1980, J.V., Spotts, and F.C. „Shontz, Cocaine Users: A Representative Case Approach. New York: Free Press, 1980.

<sup>15</sup> E. J. Khantzian, The Self-Medication Hypothesis of Substance Use Disorders: A Reconsideration and Recent Applications, „*Harvard Review of Psychiatry*”, 4 (5), 1997, s. 231–244.

<sup>16</sup> A. Giddens, *Socjologia*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2007., s.241–244, 255–256.

Z procesem socjalizacji związana jest teoria promotora pracy Mariusza Jędrzejko i Wiesława Bożejewicza nie zrównoważonego rozwoju<sup>17</sup>. Na zachowania problemowe i ryzykowne mają wpływ takie czynniki, jak: presja sukcesu, silna autoprezentacja w grupach rówieśniczych, różnorodne bariery w osiąganiu celów ważnych społecznie, narastanie rozbieżności, zanik więzi między rodzicami i dziećmi, rodzina w wektorze przesuniętego czasu. W tzw. teorii wieloczynnikowej Van Dijk określił uzależnienie jako syndrom zachowań koncentrujących się na środku odurzającym, od którego jest się uzależnionym w ujęciu czterech tzw. błędnych kół: błędne koło farmakologiczne, błędne koło funkcjonowania mózgu, błędne koło psychiczne, błędne koło społeczne. Kiedy chcemy wyjaśnić zachowania ryzykowne sięgamy także do modelu Richarda i Shirley Jessorów<sup>18</sup>, co też Doktorantka sprawnie uczyniła. Wspomniani Autorzy uważają że młodzież szczególnie w okresie dojrzewania przejawia skłonność do zachowań problemowych. Jakże istotną jest zaprezentowana Teoria grup rówieśniczych (Peer clusters theory) E. R., Oettinga, i F Beauvais<sup>19</sup>. Pozwala ona na zbadanie związku między kontaktem z problemowymi grupami rówieśniczymi,

a rozwojem zachowań ryzykownych i problemowych u młodzieży. Badania potwierdziły fakt, że kontakt z młodzieżą używającą narkotyków stanowi najsilniejszy predyktor do ich zażywania przez młodzież. W analizie problemu nad współczesnymi ryzykami zwrócono także uwagę na koncepcję modelu domen George Huba, Peter Bentlera<sup>20</sup>. Istotne są również ekosystemy, które determinują różne zachowania, postawy i reakcje człowieka. Model ekologiczny Urie Bronfenbrennera<sup>21</sup> zwraca uwagę że jednostka żyjąca w systemie ekologicznym wchodzi ciągle w różne interakcje, tworząc układ człowiek – środowisko i wzajemnie na siebie oddziałując, w sposób bezpośredni i pośredni jednostka żyjąca w systemie ekologicznym wchodzi ciągle w różne interakcje, tworząc układ człowiek – środowisko i wzajemnie na siebie oddziałując, w sposób bezpośredni i pośredni.

Jak zwraca uwagę Doktorantka często cytowaną i uznaną teorią wyjaśniającą proces nabywania nowych zachowań na drodze obserwacji i naśladowania osób ważnych i uważanych za atrakcyjne jest model społecznego uczenia się Alfreda Bandury<sup>22</sup>. W teorii tego uczonego odnajdujemy, że uczenie następuje podczas świadomej obserwacji. Szczególną rolę spełniają pierwsze wzorce którymi są rodzice i bliscy, co jest szczególnie ważne w kształtowaniu się przyszłych zachowań dziecka

W mojej ocenie rozdział bardzo potrzebny. Autorka trafnie wskazała wybrane teorie związane z problematyką używania narkotyków i NSP. W sposób uporządkowany, syntetyczny wprowadza czytelnika w problematykę czynników ryzyka i ochronnych związanych z używaniem narkotyków. Zabrakło mi jednak w analizie, źródeł pierwotnych

<sup>17</sup> M. Jędrzejko, A. Kowalewska, M. Cabalski, (red.), M. Jędrzejko, *Narkomania spojrzenie wielowymiarowe*. Wydawnictwo ASPRA-JR, Warszawa 2009, s.13–19, 80–90, 111–114.

<sup>18</sup> R. Jessor, S. Jessor, *Problem behavior and psychosocial development: A longitudinal study of youth*, Academic press New York 1977.

<sup>19</sup> Oetting, E. R., & Beauvais, F. (1987). Peer cluster theory, socialization characteristics, and adolescent drug use: A path analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 34(2), 205–213.

<sup>20</sup> G.J. Huba, J.A. Wingard, P.M. Bentler, Beginning adolescent drug use and peer and adult interaction patterns. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1979; 47 (2/4): 265–276.

<sup>21</sup> U. Bronfenbrenner, *Ecological models of human development*. International Encyclopedia of Education 2nd Ed. Oxford. Elsevier, 1994; 2 (3): 1643–1647.

<sup>22</sup> A. Bandura, *Teoria społecznego uczenia się*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 38–43.

autorskich koncepcji w tym literatury obcojęzycznej np. w koncepcji modelu domen George Huba, Peter Bentlera, modelu ekologicznego Urie Bronfenbrennera i innych. Można było np. w teorii grup rówieśniczych odnieść się do ujęcia np. Ryan, która określa grupę rówieśniczą jako „relatywnie niewielką grupę rówieśników jednostki, z którymi regularnie wchodzi ona w interakcje”<sup>23</sup>, lub Astin o grupie przyjaciół jako „zbiorze jednostek, z którymi dana osoba się identyfikuje, wśród których szuka aprobaty i akceptacji”<sup>24</sup> lub innych wybranych Autorów.

Rozdział trzeci stanowi konsekwencję założeń Autorki mając na uwadze, iż praca plasuje się w dyscyplinie nauk o zdrowiu. To w nim Doktorantka w oparciu o analizę literatury pisze „*Narkotyki są uznawane za jeden z najważniejszych podmiotów ryzyka związanych ze zdrowiem człowieka, a ich przyjmowanie jest przejawem lub/i konsekwencją niedostosowani społecznego*”<sup>25</sup>, a ze względu na ponoszone koszty, zagrożenia, (fizyczne, psychiczne, społeczne, moralne) można śmiało powiedzieć że zagadnienia narkotykowe wpisują się w ramy psychiatrii, zdrowia publicznego medycyny<sup>26</sup>. W rozdziale tym Doktorantka zaprezentowała, od klasycznego ujęcia odnoszącego się do klasyfikacji i podziału środków psychoaktywnych, poprzez ich wpływ na funkcjonowanie ośrodkowego układu nerwowego, do zaburzeń wieloukładowych (tabela 14 i 15). W mojej ocenie kolejny bardzo potrzebny rozdział, w którym **Autorka trafnie, rzetelnie, w oparciu o analizę literatury przedstawiła kategorię używania narkotyków w kontekście ryzyka związanego ze zdrowiem.**

W rozdziale zamykającym część pierwszą Doktorantka prezentuje charakterystykę wiodących nielegalnych substancji psychoaktywnych w Radomiu w latach 2011- 2019. Odwołując się do tzw. geografii narkotykowej w Polsce, Autorka z oczywistych względów, określonego terenu badań w tytule pracy, koncertowała się na Radomia, przyjmując cezurę czasową 8. lat. Po wskazaniu czynników charakterystycznych dla tzw. geografii narkotykowej, zaprezentowano tzw. *najbardziej popularne środki psychoaktywne w Radomiu*, na podstawie danych z raportów Powiatowej Stacji Sanitarno- Epidemiologicznej w Radomiu, Urzędu Miasta w Radomiu, Komendy Wojewódzkiej Policji z siedzibą w Radomiu. W ocenie Autorki regionalny wymiar danych z badań pozwolił na precyzyjne zdefiniowanie na terenie Radomia i okolic skali, zakresu zjawiska, co przyczyni się do precyzyjnego zdefiniowania i wskazania działań w zakresie przeciwdziałania i profilaktyki. W zestawianiu uporządkowanym, tabele, wykresy (tabela 17, 18, 19), wykresy (21, 22, 23) przedstawiono wybrane dane, określonych lat, problemu używania wybranych substancji narkotycznych (amfetaminy, marihuany, konopi indyjskich, przetworów konopi indyjskich, NSP) przez młodzież.

Godny podkreślenia jest fakt prezentacji problemu używania tzw. nowych substancji psychoaktywnych (NSP) na rynku radomskim (syntetyczne kannabinoidy, syntetyczne katynony), jakże niebezpiecznych dla życia ludzkiego. Brak pełnych możliwości diagnostycznych, uniemożliwia/utrudnia skuteczną interwencje medyczną. Zapewne tak

<sup>23</sup> Ryan A. M., Peer groups as a context for the socialization of adolescents' motivation, engagement, and achievement in school. „Educational Psychologist”, 35(2), s. 101-111.2000.

<sup>24</sup> Astin A. W., What matters in college?: Four critical years revisited (Vol. 1), Jossey-Bass, San Francisco, 1993.

<sup>25</sup> Praca Doktorska s. 75.

<sup>26</sup> M. E. Seligman, E. F., Walaker, D. J. Rosenhan, Psychopatologia, Wydawnictwo Zysk i Ska, Poznań 2003, s. 617- 618.,

zwane nazwy handlowe jak: Mocarz, Tajfun, Cząstka Boga, Kambodża, Sztywny Mnisza przyczyniają się do zwiększającej się podaży na rynku.

Doktorantka **w sposób wysoce uporządkowany zaprezentowała zestawienie NSP z ich krótką charakterystyką**, obecnych na rynku radomskim w latach 2016 – 2019 - tabela 23. Okres ten został celowo wskazany, z uwagi na największą obecność NSP w przestrzeni publicznej regionu.

Cenne są w kontekście tematyki badań, bowiem odzwierciedlają zakres i skalę zjawiska w regionie dane zawarte w tabeli 24, dotyczące interwencji medycznych w latach 2014- 2019 w regionie Radomia, czy przejęć narkotyków przez wydział do Walki z Przestępczością Narkotykową KWP (wykres 24), czy wstępna statystyka przestępczości narkotykowej w latach 2010 – 2017. Rozważania zwarte w rozdziale zakończono wnioskami.

W mojej ocenie **całą część pierwszą Autorka zaprezentowała w sposób wysoce uporządkowany, syntetyczny i wyczerpujący, strukturalnie poprawny**.

W nawiązaniu do pespektywy publikacji przedstawionych materiałów można w rozdziale czwartym zawrzeć jeden, dwa podrozdziały dla zachowania klasycznej struktury publikacji np. 4.1. Obraz geografii narkotykowej w Radomiu na tle Polski, jak i rozdział siódmy i ósmy połączyć razem. W tej części jak i całości pracy starano się zachować należyte proporcje ilościowe między poszczególnymi rozdziałami.

Drugą części pracy poświęconej analizie wyników empirycznych badań, otwiera rozdział *Metodologiczne problemy badań własnych*. Ocenę przyjętych założeń metodologicznych zaprezentuję w pkt. 5. Ocena założeń metodologicznych.

W części trzeciej w kolejnych trzech rozdziałach Autorka koncentruje się na analizie wyników odnoszących się do typów i modeli używania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych wśród nastolatków w Radomiu i powiecie radomskim. To w dyskusji i w wnioskach końcowych Autorka podsumowuje rozważania.

W mojej ocenie **przedstawiona i zrealizowana struktura pracy, którą dokonała Autorka jest poprawna**, co umożliwiło w pełni na realizację założenia badawczego, ale jak wspominałem można dokonać korekt w strukturze, tak aby każdy rozdział zawierał podrozdziały.

#### 4. Merytoryczna ocena rozprawy

Autorka podjęła się jak już wspominałem zaprezentowania w mojej oceni jakże istotnej społecznie problematyki analizy typów i modeli używania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych wśród nastolatków w wybranym regionie, jakim jest Radom i powiat radomski. W moim odczuciu Doktorantka **bardzo trafnie umieściła teoretyczne rozważania w szerokim kontekście wybranych trzynastu teorii**. W rozważaniach skorzystano między innymi z takich teorii jak: Stephana Golda, Franklin Shontza i Jamesa Spotts, Edwarda Khantziana, Richarda i Shirley Jessorów i wielu innych.

Myślę że celowe i trafne było pominięcie typowych rozważań szerokich związanych z definicyjnym ujęciem narkotyków, dopalaczy, a skoncentrowanie się na zjawisku używania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych (NSP) w Europie i Polsce, na czynnikach ryzyka i czynnikach ochronnych używania narkotyków, a także z racji dyscypliny wiodącej nauk o zdrowiu, wpływu narkotyków i NSP na zdrowie człowieka.



Doktorantka rozważnie wprowadza czytelnika w problematykę, na trzech poziomach. Jeden stanowi płaszczyzna Europy, drugi poziom to krajowy, a trzeci to regionalny (Radom i powiat radomski). Autorka **bardzo trafnie ukazuje trzy wymienione obszary z różnych perspektyw**. Zaczynając od tendencji, najpopularniejszych narkotyków i NSP w Europie nie zapominając o ryzyku dla zdrowia publicznego, wprowadza Czytelnika w sytuację na tzw. rynku polskim.

Ten pierwszy poziom opiera na analizie Europejskich Raportów Narkotykowych EMCDDA<sup>27</sup> z lat 2013–2018., ESPAD<sup>28</sup> z okresu 2013 – 2017, EUROPOL. Twarde dane poddane analizie wsparto wywiadami z ekspertami: długoletni przedstawiciel Polski w EUROPOLU<sup>29</sup>, terapeuta z radomskiego ośrodka KARAN, Edukator fundacji Bonum Humanum, naukowiec, psycholog, terapeuta Caritas, ekspert Centrum Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego w Łodzi, terapeuta uzależnień. Całości analiz **stanowi pakiet rzetelnie dobrze przygotowanych treści z poziomu Europejskiego** obrazujący skalę, zakres zjawiska, kierunki przeobrażeń, a nade wszystko jego skutki.

Drugi poziom związany jest z obszarem Polski. Za wprowadzenie posłużyła analiza polskiego rynku używania narkotyków i NSP oparta na danych raportów Fundacji Centrum Bada Opinii Społecznej, raportach KBPN, Instytutu Psychiatrii i Psychologii, Głównego Inspektora Sanitarnego, badaniach prof. Jacka Kurzępy. Po wprowadzeniu w problematykę w Polsce w ostatniej dekadzie spotykamy się analizą empirycznych badań prowadzonych przez Doktorantkę na poziomie trzecim: Radomia i powiatu radomskiego. W tym przypadku analiza ilościowa również została wsparta wywiadami z ekspertami: dr nauk społecznych pedagog z Radomia, prof. dr hab. psycholog, terapeuta Caritas, psycholożka, terapeutka uzależnień KARAN, dr hab. pedagog badacz zachowań ryzykownych.

Warta podkreślenia jest w mojej ocenie **rzetelna charakterystyka grupy**, z uwzględnieniem takich cech społeczno-demograficznych, jak wiek w kategoriach jedno rocznych w przedziale 13 – 19 lat, miejsce zamieszkania w czterech kategoriach, struktura rodziny, rodzaj szkoły (5) i poziom klas (od 1 do 8).

Badania pozwoliły na określenie relacji z rodzicami i sytuacji rodzinnej. Z analiz wynika iż badani wskazują na poziomie do (50%) jako pozytywne. Zwracając uwagę na ich specyfikę, jaką jest stanowczość w relacjach rodzic – dziecko, deklaratywność miłości i wiary w możliwości dziecka, oraz w mojej ocenie pozytywne, iż odnotowano niski odsetek deklaracji negatywnych związanych z brakiem czasu dla dzieci (6, 74%), stosownie kar (6, 51%).

**Poprawnie został zdiagnozowany problem zażywania narkotyków i NSP. Właściwa w mojej ocenie konstrukcja narzędzia badawczego**, pozwoliła na poznanie skali używania narkotyków i NSP przez młodzież. Wniosek z analiz jest optymistyczny. Jak wskazało (83,7%) badanych nigdy nie miało kontaktu z narkotykami, blisko (90 %) na 12 miesięcy przed badaniem, a (93,58 %), na 30 dni przed badaniem wskazało na brak kontaktu

<sup>27</sup> Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii – dostarcza UE i jej państwom członkowskim obiektywnych, rzetelnych i porównywalnych informacji o narkotykach i narkomanii.

<sup>28</sup> (European School Survey Program on Alcohol and Drugs – ESPAD). Przygotowuje według uzgodnionej metodologii i w wystandaryzowanych warunkach w sposób maksymalizujący porównywalność wyników z zakresu środków psychoaktywnych.

<sup>29</sup> Europejski Urząd Policji - Europol – policyjna agencja Unii Europejskiej z siedzibą w Hadze. Zajmuje się ściganiem przestępczości międzynarodowej zorganizowanej (narkotyki handel ludźmi) i terroryzmem.

z narkotykami. Wśród badanych (95,38%) nigdy nie miał kontaktu z NSP, na brak kontaktu na 12 miesięcy przed badaniem i na 30 dni przed badaniem wskazało (95,38%) badanych.

Również w uporządkowany sposób zaprezentowano typy substancji psychoaktywnych używanych przez badanych kiedykolwiek w życiu, na 12 miesięcy przed badaniem i na 30 dni przed badaniem. Z analiz wysuwa się wniosek iż marihuana to środek, po który sięgali badani najczęściej.

**Pozytywnie oceniam analizę obejmującą źródła pozyskiwania substancji psychoaktywnych i NSP**, rozdzieloną na typy oraz miejsca ich używania, gdzie dane zobrazowane czytelnie w tabelach i wykresach. Konkluzja dotycząc źródła dystrybucji to: koleżanka, kolega około (60%), dealer (23,02%), i (11%) przez Internet. Z danych wynika, iż pierwszy kontakt z narkotykami nastąpił podczas spotkań z rówieśnikami (48,02%), przy NSA (48,2%), potwierdzono również iż inicjację z narkotykami stanowiła marihuana (86,99%). Dopelnieniem tych danych są informacje że najczęściej do eksperymentów dochodzi w wieku 16 lat, na co wskazała jedna trzecia badanych, następnie 15 lat ponad jedna czwarta. Zapewne niepokoi fakt (12,95%) wskazań nastolatków, iż w wieku 13 lat nastąpiła inicjacja, jak i to że więcej niż 10 razy wzięło (41, 35%). **Dokłada analiza wiekowa stanowi cenne źródło danych** do działań i rekomendacji w zakresie profilaktyki, w ochronie zdrowia, działalności wychowawczej. Wskazania dotyczące informacji o narkotykach należą do kolejnej grupy interesujących danych. Trzy piąte wskazuje na Internet, ponad jedna piąta koleżanki i kolegów i zajęcia z profilaktyki w szkole. W ten obszar wpasuje się również informacja o dostępności narkotyków w otoczeniu młodzieży. Około jedna piąta wskazuje iż taką informację posiada.

W grupie jakże istotnej - ryzyka skutków odnajdujemy dane, iż około trzy piąte wskazuje na to, że w przyszłości nie chce eksperymentować z narkotykami, a jedna piąta ze tak, dane te odnoszą się również do NSP. Cenne jest iż w tej grupie poproszono badanych o dokonanie samooceny swoich zachowań, postaw, sytuacji osobistej. Z tymi danymi korespondują dane przyczyn sięgania po narkotyki, gdzie jako przyczynę wskazano na nieradzenie sobie z problemami trzy piąte, brak wiedzy na temat szkodliwości ponad jedna piąta. Dobrze, że Doktorantka zapytała w tzw. grupie ryzyka o legalizację marihuany, gdzie dwie piąte odpowiedziało się za jej legalizacją, prawie tyleż samo nie miało zdania, a ponad jedna piąta była całkowicie przeciwna. Zdecydowani zwolennicy legalizacji - ponad jedna piąta - uważa, iż jest używana w celach leczniczych. Interesującym w tej grupie był również test wiedzy na temat narkotyków i NSP. Zapewne jego celem było poznanie świadomości/wiedzy badanych przez badacza. Wyniki nie napawają optymizmem, wiedzą ponad przeciętną w zakresie badanego problemu wykazało się zaledwie (17,4 %) badanych.

Wszystkie wcześniej prezentowane grupy problemowe były istotne, jednak w mojej ocenie istotę przedmiotu badań Autorka zaprezentowała w końcowej części analizy empirycznej, co uważam za słuszne. W badaniach dokonano analizy substancji narkotykowych w ciągu roku w różnych typach szkół. Strukturę narkotyków w kontekście rodzajów szkoły, przedstawiono z podziałem na wiek badanych, częstotliwość zażywania i zestawiono w układzie tabelarycznym (tabela 67, 68, 69, 70).

Zwieńczeniem wyników jest zaprezentowana szczegółowa analiza w rozdziale dyskusja z badań, wnioski. Bardzo istotne okazały się zaprezentowanie zależności analiz odnoszących się do zażywania narkotyków i NSP, w kontekście zmiennych (płeć, miejsce zamieszkania,

wiek, rodzaj szkoły, struktura rodziny). Analizy dokonano za pomocą testu chi- kwadrat. Istotna zależność w przypadku narkotyków wystąpiła pomiędzy ostatnim rokiem a płcią badanych, rodzajem szkoły, wiekiem badanych, typem szkoły. W przypadku używania NSA istotne różnice występowały przy typie szkoły, strukturze rodziny, wieku badanych. Skorzystano przy analizie korelacji z testu t- Studenta, jak i współczynnika rho Speramana.

W dyskusji badań Autorka zaprezentowała zestawienie problem badawczy – hipoteza, co **odbieram jako bardzo pozytywne** i jak rozumieć miało pomóc w ostatecznym wnioskowaniu weryfikacji hipotez. Wydaje się, że zabrakło konsekwencji w budowaniu struktury, bowiem podział i opis ten w mojej opinii jest trochę rozproszony, co utrudnia czytelność weryfikacji, którą dopiero zawarto w tzw. części wnioski końcowej, poprzedzonej 20 wnioskami.

**Całość przedstawionej analizy empirycznej i wnioskowania jest wysoce poprawna, przedstawiona w sposób rzeczowy.**

Autorka **w sposób uporządkowany zgodnie z przyjętymi założeniami metodologicznym** przedstawiła analizę typów i modeli używania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych wśród nastolatków w Radomiu i powiecie radomskim. Przedstawiona analiza w znaczący sposób wpływa na **wartość prakseologiczną pracy**. Uzyskane wyniki pozwalają na formułowanie, wskazań, rekomendacji, do działalności profilaktycznej w ochronie zdrowia, wychowawczej, edukacyjnej.

**Wykorzystana w pracy literatura jest obszerna i wystarczająca.** Warty jest podkreślenia fakt korzystania ze zróżnicowanego zasobu źródłowego w przedstawionej pracy. W mojej ocenie większy mógłby być jednak udział literatury zagranicznej, głównie odnoszącej się do rozważań teoretycznych w obszarze czynników ryzyka i ochronnych związanych z zażywaniem narkotyków.

Na podkreślenie zasługuje również fakt, że część pozycji to netografia. Odwołania do pozycji netograficznych oceniam bardzo pozytywnie. Recenzowana monografia dotyczy bowiem zagadnień aktualnych, działań których tragicznych skutków doświadczamy na co dzień, i są one dostępne najczęściej w Internecie, jak również wyników prowadzonych badań o różnym szczeblu zasięgu.

We wspomianej perspektywie publikacyjnej warto poszerzyć unormowania prawne o Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 5 grudnia 2018 r., w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 kwietnia 2019 r., w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii.

## 5. Ocena założeń metodologicznych

W mojej ocenie **przyjęta strategia badań pozwoliła Autorce na uchwyceniu istoty wytyczonego celu badawczego**, jakim było określenie skali typów i modeli używania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych wśród nastolatków w Radomiu i powiecie radomskim.

Wynika z przyjętych założeń, iż badaczka posiadała świadomość, że badania tego typu są kategorią badań fragmentarycznych, charakterystycznych dla danej grupy, dla danego regionu, przyjmując za Raymondem Boudonem i Rondallem Colinsem, iż zmiany społeczne,

informacje w kategoriach makro winny być wyjaśniane na poziomie mikro<sup>30</sup>, a informacje w kategoriach makro powinny być rozpatrywane przez pryzmat mikro instytucji<sup>31</sup>, w mojej ocenie **wyniki badań upoważniają do czynienia uogólnień w stosunku do badanych, jak i populacji ogólnej**, do przyjęcia wyników jako reprezentatywne do implementacji w praktycznym działaniu.

W założeniach metodologicznych wskazano na przedmiot badań jako typy i modele używania narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych (NSP), przez nastolatków z Radomia oraz powiatu radomskiego. Określając przedmiot badań zdefiniowano, co badaczka przyjmuje za typy i modele .

W pracy nie sformułowano problemu głównego, sformułowano natomiast sześć problemów szczegółowych, które doktorantka nazywa jednak głównymi. Określono także sześć hipotez, przyporządkowanym problemom szczegółowym, zmienne niezależne i zależne.

W badaniach, jak pisze Doktorantka zastosowano metodę sondażu diagnostycznego i statystyczno-opisową. Skorzystano także z danych wtórnych, badań fokusowych, jak i raportów instytucji wykonujących badania w zakresie problematyki narkotykowej.

Badania przeprowadzono wśród uczniów szkół podstawowych (VII i VIII klasy), gimnazjalnych (II i III) oraz ponadgimnazjalnych (zawodowych, technicznych i licealnych) w wieku 13–19 lat. Taki dobór populacji Autorka uzasadnia „wnioskami z analiz prowadzonych przed podjęciem badań, a opartych na kluczowych raportach dotyczących sceny narkotykowej w Polsce i w Radomiu” (badania ESPAD, CBOS, mokotowskie, PSSE w Radomiu, raporty regionalne)<sup>32</sup>. Zastosowano metodę dwustopniową doboru próby (losowy wybór placówek szkolnych Radomia i powiatu radomskiego oraz losowy wybór klas do badania).

Badania przeprowadzono wśród 860 nastolatków, 528 dziewcząt i 332 chłopców<sup>33</sup>.

W pracy wykorzystano pakiet statystyczny Statistica 10, do analizy zależności wykorzystano, test chi kwadrat Pearsona. Do analizy zależności między zmiennymi, zastosowano test t Studenta, ANOVA i U Manna – Whtneya. Wykorzystano także analizę korelacji r Spermmana

Sam sześćcio - etapowy proces badawczy, a w tym badania pilotażowe oceniam jako bardzo dobry, czego efektem była pełna i bardzo dobra analiza.

## 6. Ocena formalnej strony pracy

Przedstawiona praca jest estetycznym wydrukiem komputerowym. Strona graficzna, jest klasyczna, determinuje ją przyjęta strategia badawcza. Całość pracy wzbogacona została znaczącą ilością elementów statystyki (91 tabel, 41 wykresów). Autorka do tekstowego opisu zamieściła również 10 grafik. Dane statyczne ujęte w tabeli odnoszą się do części empirycznej i zawierają wartości związane z działalnością EMCDDA, MDMA, Policji, Urzędu Miasta Radom, badań prowadzonych przez Autorkę. Wszystkie te wspomniane elementy są istotne, znacząco bardzo pozytywnie wpływają na walor poznawczy pracy.

<sup>30</sup> R. Boudon, Logika działania społecznego. Wstęp do analizy socjologicznej, Zakład wydawniczy „Nomos”, Kraków 2009, s. 82- 83.

<sup>31</sup> Tamże,

<sup>32</sup> Praca s. 119-120.

<sup>33</sup> Tamże, s. 126.

Wykonano je niezwykle starannie i pieczołowicie, w sposób zróżnicowany, odpowiednio co do skali, zakresu danych jakie prezentują. Wszystkie tabele, wykresy, grafiki posiadają nazwy własne, źródła identyfikacji.

**Przypisy bibliograficzne wykonano z należytą starannością i nie budzą zastrzeżeń. Język pracy jest poprawny, jednak w przypadku publikacji w części lub całości do czego gorąco zachęcam Autorkę niezbędne jest wykonanie korekty redakcyjnej.**

## 7. Konkluzje

W mojej opinii Pani mgr Małgorzata Chmielewska **przygotowała poznawczo interesującą i naukowo wartościową rozprawę doktorską. W pracy zachowano należyte proporcje ilościowe między warstwą teoretyczną i analizą empirycznych wyników.**

Z lektury przedstawionej do oceny rozprawy: zarówno z treści teoretycznych, jak przeprowadzonych analiz – wnioskuję, że Autorka jest bardziej typem praktyka, badacza akademickiego. W mojej ocenie włożyła ona wiele starań i wysiłku w przygotowanie i przeprowadzenie badań empirycznych, opracowanie ich wyników oraz sformułowanie naukowo wartościowych konkluzji.

**Ogólna ocena rozprawy doktorskiej Pani Małgorzaty Chmielewskiej jest wysoce pozytywna.**

**Autorka wykazała się dużą wiedzą z zakresu nauk o zdrowiu i społecznych, w tym w szczególności wiedzy z zakresu socjologii, pedagogiki. W mojej ocenie Doktorantka posiada zdolności do ujmowania interdyscyplinarnego problematyki z różnych perspektyw oraz umiejętności do zorganizowania i efektywnego przeprowadzenia badań naukowych, co świadczy o Jej dojrzałości i dobrym przygotowaniu do pracy praktycznej, a także w perspektywie, w charakterze pracownika naukowego.**

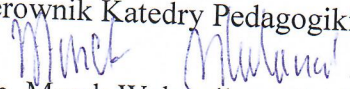
**Rozprawa Pani mgr Małgorzaty Chmielewskiej znacząco wzbogaca dotychczasową wiedzę w zakresie poszukiwań rozwiązań w konstruowaniu modelu działań w ochronie zdrowia, profilaktyki, edukacji, działań administracyjnych, prawnych w zakresie przeciwdziałania zażywania środków psychoaktywnych i NSP, przez młodzież, zwiększając szanse na zahamowanie rosnącej liczby przypadków śmiertelnych, w szczególności w okresie wakacji z powodu zażycia tzw. dopalaczy.**

**Autorka bardzo trafnie przedstawiła problem typów i modeli używania narkotyków i nowych środków psychoaktywnych przez współczesną młodzież. Zaprezentowane podejście społeczności wielkomiejskiej i regionalnej/lokalnej należy uznać za oryginalne i cenne. Dlatego też bardzo gratuluję Doktorantce i Panu Profesorowi jako Promotorowi.**

Zwiększanie szans na zahamowanie, spadek liczby przypadków śmiertelnych, zatruc, co wszystko jest związane z poprawą działalności w zakresie ochrony zdrowia, jest zgodne z odpowiadającymi wyzwaniami społecznymi współczesnej epoki profesjonalizmu, Internetu, mediów społecznościowych, epoki nieustannych zmian. Zatem w mojej ocenie **przedstawiona praca stanowi istotny wkład w rozwój teorii oraz praktyki badanego wycinka rzeczywistości społecznej w systemie ochrony zdrowia. Stanowi interesujące studium badawcze. Jeszcze raz podkreślam wskazuje na wysoki poziom wiedzy Autorki oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia przez nią badań.**

**Recenzowana rozprawa doktorska odpowiada wymogom określonym w art. 13 pkt. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku (ze zmianami z 22 września 2011 roku) o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, wnioskuję zatem do Rady Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Łodzi o dopuszczenie Pani mgr Małgorzaty Chmielewskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego co potwierdzam własnoręcznym podpisem.**

Kierownik Katedry Pedagogiki

  
dr hab. Marek Walancik prof. AWSB